

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.3.31>

Олейнічук Олексій Миколайович,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри соціальних і правових дисциплін

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ORCID ID: 0000-0002-0823-9919

ПРОБЛЕМИ РОЗКРИТТЯ ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО БЕЗПІДСТАВНОЇ НЕВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ, СТИПЕНДІЇ, ПЕНСІЇ ЧИ ІНШИХ УСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОМ ВИПЛАТ

PROBLEMS OF DISCLOSURE OF THE OBJECT OF A CRIMINAL OFFENSE REGARDING UNJUSTIFIED NON-PAYMENT OF SALARY, STIPEND, PENSION AND OTHER PAYMENTS ESTABLISHED BY LAW

У статті досліджується об'єкт кримінального правопорушення щодо невиклати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат.

У даній статті виконаний комплексний аналіз чинного законодавства України щодо розкриття суттєвих ознак об'єкта кримінального правопорушення щодо бланкетної норми, передбаченої статтею 175 КК України, що є важливими як для кваліфікації за цією статтею так і для її удосконалення.

Частиною сьомою статті 43 Конституції України, передбачено, що право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом, статтею 46, що громадяни мають право на соціальний захист, а також статтею 53, що держава забезпечує надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Дослідження об'єкта кримінального правопорушення щодо безпідставної невиклати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, є досить важливим, адже в статті 1 Кримінального кодексу України зафіксовано, що його завданням є право-ве забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності тощо.

Дане дослідження було проведено для того, щоб уникнути звинувачень у скоєнні тяжчого злочину, вчиненого, ніж насправді.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного аналізу сучасного законодавства України щодо розкриття суттєвих ознак об'єкта кримінального правопорушення щодо бланкетної норми, передбаченої статтею 175 КК України.

Для досягнення поставленої мети ми: 1) розглянули чинне законодавство України щодо розкриття суттєвих ознак об'єкта кримінального правопорушення щодо бланкетної норми, передбаченої статтею 175 КК України; 2) здійснили аналіз наукових праць та кримінально-правових видань у досліджуваній частині; 3) сформулювали висновки, у які включили результати згадані тут.

Ключові слова: об'єкт кримінального правопорушення, невиклата, заробітна плата, стипендія, пенсія, соціальний захист.

The article examines the object of a criminal offense concerning Non-Payment of Salary, Stipend, Pension and Other Payments Established by Law.

In this article, a comprehensive analysis of the current legislation of Ukraine regarding the disclosure of the essential features the object of a criminal offense concerning blanket rule under Article 175 of the Criminal Code of Ukraine is performed, which are important both for qualification for this article and for its improvement.

Part 7, Article 43 of the Constitution of Ukraine establishes that the right to timely payment of compensation for work is protected by law. The Article 46 of the Constitution of Ukraine provides citizens with the right to social protection. And the Article 53 of the Constitution of Ukraine declares that the state provides pupils and students with the state stipends and privileges. The research the object of a criminal offense concerning of groundless non-payment of wages, stipends, pensions or other payments established by law is highly important because according to the Article 1 of the Criminal Code of Ukraine protection of rights and freedoms of an individual and a citizen, property, etc. is an objective of this Code.

This study was conducted in order to avoid accusations of a serious offense non-committed indeed.

The purpose of the article is to implement a comprehensive analysis of the current legislation of Ukraine regarding the disclosure of the essential features the object of a criminal offense concerning blanket rule under Article 175 of the Criminal Code of Ukraine.

To achieve mentioned purpose we: 1) examined the current legislation of Ukraine regarding the disclosure of the essential features the object of a criminal offense concerning blanket rule under Article 175 of the Criminal Code of Ukraine 2) have performed the analysis of scientific works and criminally-legal editions in a researched part; 3) have formulated conclusions in which have included results are mentioned here.

Key words: object of a criminal offense, non-payment, wage, stipend, pension, social protection.

Постановка проблеми. Об'єкт складу кримінального правопорушення щодо невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат має важливе значення як для теорії кримінального права, так і для кваліфікації діянь, передбачених статтею 175 КК України [2] і потребує подальшого дослідження.

Стан дослідження. Суттєвий внесок у дослідженні питань кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення щодо невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, зокрема зробили П.П. Андрушко, А.П. Бабій, С. І. Бородін, Ю.С. Варанкіна, Ю.В. Гродецький, Н.Ю. Гронська, І.О. Зінченко, Д.Л. Кокорін, С. Я. Лихова, М.І. Мельник, Є.І. Соктоєва, А.В. Тарасенко, В.В. Топчій, Є.В. Шевченко та інші.

Проблему об'єкта кримінального правопорушення досліджували В.Я. Тацій, С. Б. Гавриш, В.К. Грищук, М.Й. Коржанський, С. Я. Лихова, В.К. Матвійчук, Б.С. Нікіфоров та інші. Проблемами заробітної плати та соціального забезпечення переймаються й міжнародні організації та спільноти [3; 4; 5; 6; 7].

Не дивлячись на те, що проблема досліджуваного нами об'єкта кримінального правопорушення має певну теоретичну розробку в кримінально-правовій літературі та юридичній науці [12, с. 385; 16, с. 461; 17, с. 179; 19, с. 21–52; 20, с. 354; 21, с. 120], вона ще потребує подальшого наукового дослідження.

Мета цієї роботи полягає в дослідженні об'єкта кримінального правопорушення щодо невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат та його уточнення.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі під об'єктом кримінального правопорушення (далі – злочину) розуміють те, на що спрямовано злочинне діяння, чому заподіюється або може бути заподіяно шкода в результаті вчинення злочину [18, с. 419]. Однак слід зазначити, що безпосередньо загального визначення об'єктів злочину чинний КК не містить, але як таке коло можливих об'єктів злочину в загальних рисах окреслене у ч. 1 ст. 1 КК, а саме: права і свободи людини і громадянина, власність і навколишнє середовище, громадський порядок, громадська безпека, конституційний устрій України, мир і безпека людства. У такий спосіб об'єктом будь-якого злочину є саме ті суспільні відносини, які існують у суспільстві й охороняються КК. Але ці суспільні відносини, що існують у суспільстві та охороняються КК, стають об'єктом злочину, а не охорони, коли при вчиненні суспільно небезпеч-

ного діяння їм заподіюється істотна (конкретна) шкода або створюється реальна загроза заподіяння такої шкоди [18, с. 419–420]. Отже, об'єктом злочину є охоронювані КК суспільні відносини, на які посягає злочин, завдаючи їм істотної шкоди, або створює реальну загрозу завдання таким відносинам істотної шкоди [11, с. 58; 18, с. 420].

Необхідно зазначити, що у науці кримінального права є багато підходів до розуміння об'єкта злочину [9, с. 159–164, 166; 12, с. 385]. Враховуючи, що дослідження питання про об'єкт злочину не є предметом цієї роботи і його поняття досить вдало обґрунтовано В.К. Матвійчуком [11, с. 58–61; 13, с. 89–99; 14, с. 136–177], то ми приєднуємося до дослідників, які розглядають об'єкт злочину саме із позиції теорії суспільних відносин, прихильниками якої також є такі видатні вчені, як: В.Я. Тацій, В.К. Грищук, А.А. Музика, М.Й. Коржанський та інші [18, с. 421].

Враховуючи зазначене вище, перейдемо до безпосереднього розгляду цього об'єкта у межах ст. 175 КК. Так, А.П. Бабій об'єктом злочину, передбаченого ст. 175 КК та відповідно до ст.ст. 43, 46, 53 Конституції України називає право на своєчасне одержання винагороди за працю, що захищається законом, на державне забезпечення надання державних стипендій учням і студентам, на соціальний захист громадян, що включає право на забезпечення їх у випадку повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості й в інших випадках, передбачених законом [20, с. 354]. Пенсії, інші види соціальних виплат і допомоги, що є основним джерелом існування, повинні забезпечувати рівень життя не нижче прожиткового мінімуму, установленого законом [20, с. 354]. М.І. Мельник пропонує визнавати об'єктом цього злочину конституційне право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, і на своєчасне її отримання, а також право на соціальний захист, у т. ч. право на отримання пенсій та інших видів соціальних виплат [16, с. 461]. Цим конституційним правам кореспондує обов'язок відповідних суб'єктів (зокрема, держави) щодо виплати відповідних грошових коштів [16, с. 461]. Також, об'єктом злочину за ст. 175 КК називають суспільні відносини, що гарантують забезпечення трудових та соціальних прав громадян [17, с. 179]. С.Я. Лихова безпосереднім об'єктом злочину, юридичний склад якого передбачено в диспозиції ч. 1 ст. 175 КК, вважає соціальні правовідносини, суб'єктами яких є, з одного боку, особи, яким відповідно до законодавства України виплачується заробітна

плата, стипендія, пенсія чи інші установлені законом виплати, а з іншого – держава, яка, відповідно до ст. 46 Конституції України, має забезпечувати громадянам право на соціальний захист, яке гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення [12, с. 385]. До зазначеної тут концепції «об'єкт злочину – правовідносини» повністю приєднується і В.В. Топчій і доводить, що злочин, юридичні склади якого передбачені в диспозиції ст. 175 КК, посягає на два різновиди правовідносин – трудові, зміст яких складає конституційне право особи на отримання відповідної заробітної плати, та соціальні – зміст яких складає право уповноваженої особи на отримання відповідних соціальних виплат – пенсії та інших виплат у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування (медичне страхування, яке буде забезпечуватися в майбутньому; страхування у зв'язку із тимчасовою втратою працездатності та витрати, зумовлені народженням та похованням; страхування професійного захворювання; страхування від безробіття) [19, с. 35]. Окремо цей автор стверджує, що необхідно розглядати як безпосередній об'єкт злочину правовідносини, пов'язані із виплатою стипендій [19, с. 81–82].

Ми, в свою чергу, вважаємо, що терміни «суспільні відносини» і «соціальні правовідносини» заслуговують на увагу і потребують додаткового вивчення різними науковими методами, але насамперед, герменевтичним методом [18, с. 421]. Так, термін «герменевтика» означає мистецтво тлумачення, роз'яснення, аналізу тексту. Для правильного розуміння зазначених термінів, насамперед наведемо визначення їх складових у такому значенні, яке їх дає «Великий тлумачний словник сучасної української мови» В.Т. Бусела, а потім співставимо та проаналізуємо ці складові. Поняття «суспільний» означає, у нашому значенні, це такий, що виражає відносини, становище людей у суспільстві [8, с. 1417]. Тут же наводиться конкретне тлумачення терміну «суспільні відносини» – це відносини між людьми, які встановлюються в процесі їхньої спільної практичної та духовної діяльності [8, с. 1417]. Звичайно, можна уточнити, що сам термін «відносини» – це стосунки, зв'язки, взаємини між ким-небудь [8, с. 175], що в свою чергу тільки підтверджує вірність тлумачення терміну «суспільні відносини». Поняття «соціальний», означає пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві; суспільний, громадський; породжений умовами

суспільного життя, певного середовища, ладу; існуючий у певному суспільстві; здійснюваний у суспільстві [8, с. 1360]. Натомість, «правовідносини» – це суспільні відносини, що регулюються нормами права [8, с. 1101]. Тобто, ми бачимо, що поняття «суспільні відносини» є ширше за поняття «правовідносини». Отже, якщо «правовідносини» – це суспільні відносини, що регулюються нормами права, то «соціальні правовідносини» – це по суті те ж саме. Адже, як бачимо, «соціальний» означає також і «суспільний», а також взаємопорівнювані і такі їх значення: «який виражає відносини, становище людей у суспільстві» та «пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві».

Аналіз цих термінів дає можливість стверджувати, що поняття «правовідносини» не може замінити поняття «суспільні відносини». Адже є значно вужчим поняттям. Але застосування С.Я. Лиховою і В.В. Топчійом саме поняття «правовідносини» до розкриття об'єкта злочину у сучасній редакції ст. 175 КК на даний час є недостатньо обгрунтованим.

Так, В.Я. Тацій зазначає, що у науці кримінального права найпоширенішою є триступенева класифікація об'єктів «по вертикалі» (загальний, родовий та безпосередній). Така класифікація цілком відповідає потребам практики, є дуже логічною, оскільки ґрунтується на співвідношенні філософських категорій «загального», «особливого» та «окремого» [10, с. 104–105]. Також таку тричленну класифікацію об'єктів злочинів підтримує переважна більшість науковців [15, с. 38]. Така класифікація дає змогу визначити об'єкти кримінально-правової охорони на різних рівнях їх узагальнення [10, с. 105]. Відповідно до цієї класифікації, з позиції прихильників концепції, об'єкт злочину – суспільні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону, загальний об'єкт – уся сукупність суспільних відносин, що поставлені під охорону кримінального закону, родовий – група суспільних відносин, тотожних або однорідних за своєю суттю, безпосередній – конкретні суспільні відносини, які охороняються кримінально-правовою нормою [15, с. 38].

Значення родового об'єкта злочину полягає насамперед у тому, що він дає змогу класифікувати всі злочини та кримінально-правові норми, які встановлюють відповідальність за їх учинення. Саме те, що його властивість було покладено в основу побудови Особливої частини КК, дозволило законодавцю в цілому правильно об'єднати в межах одного розділу КК норми, в яких встановлюється відповідальність

за посягання на тотожні чи однорідні суспільні відносини [10, с. 106]. Тому ми погоджуємося із зазначеним і даємо власні визначення родового та видового об'єктів досліджуваного злочину: родовим об'єктом досліджуваного злочину є суспільні відносини, що закріплені у другому розділі Основного Закону України; його підвидом, видовим – є суспільні відносини щодо гарантування трудових, соціальних та інших особистих прав і свобод людини і громадянина.

Найбільш істотне значення як для правотворчої, так і для правозастосовної діяльності, має безпосередній об'єкт злочину. Під ним слід розуміти ті конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певної статті Особливої частини КК і яким заподіюється шкода злочинном, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину. Із цього визначення передусім випливає, що безпосереднім об'єктом, так само як загальним і родовим, можуть визнаватися тільки суспільні відносини, а не будь-які блага і цінності [10, с. 106].

У теорії кримінального права широке визнання одержала також класифікація безпосередніх об'єктів злочинів «по горизонталі». Сутність цієї класифікації полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяються основний (головний) та додатковий об'єкти. Необхідність у такій класифікації виникає тоді, коли один і той самий злочин одночасно заподіює шкоду декільком суспільним відносинам [10, с. 107].

Висновки. Враховуючи вищезазначене, під безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого чинною ст. 175 КК, доцільно було б вважати суспільні відносини, які забезпечують умови із своєчасного одержання громадянами таких гарантованих державою виплат, як заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат [18, с. 421–422]. Запропоноване нами визначення безпосереднього об'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 175 КК, є науково обґрунтованим, послідовним, має велике значення для теорії кримінального права, законодавчої діяльності та для правильного застосування чинного законодавства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України : прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року (із змінами та доповненнями). *Урядовий кур'єр* від 13.07.1996. № 129-130.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (із змінами та доповненнями). *Голос України* від 19.06.2001. № 107.
3. Convention concerning the Protection of Wages, 1949, No.95 (Entry into force : 24 Sep 1952) / Adoption : Geneva, 32nd ILC session (01 Jul 1949) – Status : Up-to-date instrument (Technical Convention). URL: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312240.
4. Global Wage Report 2014/15. ILO. Inclusive Labour Markets, Labour Relations and Working Conditions Branch / International Labour Organization. Geneva : ILO, 05 December 2014. 132 S. ISBN 978-92-2-128664-6.
5. ICFTU Campaign on the Non-Payment of Wages in Russia. URL: <http://www.warwick.ac.uk/fac/soc/complabstuds/russia/campaign.doc>.
6. ILO. International Labour Conference. Session (91; 2003; Geneva) [Reports]. Geneva : ILO, 2003. Report 3 (P. 1B) : Protection of Wages : Standards and safeguards relating to the payment of labour remuneration. Geneva : ILO, 2003 – xi, 346 p. ISBN 92-2-112874-1
7. World social protection report 2014-15 : building economic recovery, inclusive development and social justice / International Labour Organization. Geneva : ILO, June 2014. xxv, 336 S. : Tab., graph. Darst., Lit. S. 315-336. ISBN 978-92-2-128660-8
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад, і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
9. Гришук В. К. Кримінальне право України : Загальна частина : Навч. посібник для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2006. 586 с.
10. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 456 с.
11. Кримінальне право України. Загальна частина : Практикум : Навчальний посібник / І. П. Козаченко, О. М. Костенко, В. К. Матвійчук, та ін. К. : КНТ, 2006. 432 с.
12. Лихова С. Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. К., 2006. 529 с.
13. Матвійчук В. К. Загальнотеоретичні підходи до з'ясування об'єкта злочину. *Юридична наука*. 2012. № 8. С. 89–103.
14. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження). К. : Азимут-Україна, 2005. 464 с.
15. Матвійчук В. К., Харь І. О. Забруднення атмосферного повітря: кримінальна відповідальність, досудове слідство та запобігання : монографія. К. : Національна академія управління, 2013. 272 с.

16. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 8-ме вид., перероб. і доп. Х. : Фактор, 2011. 1280 с.
17. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / За ред. М. О. Потєбенька, В. Г. Гончаренка. К. : Форум, 2001. 942 с.
18. Олейнічук О. М. Проблема визначення об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 175 КК України. Актуальні проблеми юридичної науки – 2012 : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. «Актуальні проблеми юридичної науки-2012» (Київ, 14 грудня 2012 р.) / За заг. ред. В. К. Матвійчука, Ю. В. Нікітіна, М. І. Карпенка. Київ, 2013. С. 419–423.
19. Топчій В. В. Кримінально-правова характеристика невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ст. 175 КК України) : дис. . канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2009. 271 с.
20. Уголовный кодекс Украины : Научно-практический комментарий / Отв. ред. Е. Л. Стрельцов. Издание четвертое, переработанное и дополненное. Х. : ООО «Одиссей», 2007. 872 с.
21. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 608 с.